

ÜÇÜNCÜ MEDİTASYON

Tanrı'nın Varlığı

Şimdiye kadar Descartes'ın skeptik argümanları *cogito*'da elde edilen benliğin bilgisi dışında bütün bilgi alanını tehdit etti. Ancak, maddi şeylerin bilgisinin nasıl mümkün olduğunu sormak yerine, düşünür, Üçüncü Meditasyon'da, Tanrı hakkındaki soruya yöneldi. 'Tanrı'nın var olup olmadığını ve eğer Tanrı varsa, O'nun aldatıcı olup olmadığını incelemeliyim. Çünkü eğer bunu bilmezsem, hiçbir şey hakkında emin olamayacağım gibi görünüyor'. Meditasyonların sonunda kendisinin de belirttiği gibi, Descartes 'içinde bütün bilgeliğin ve bilimlerin gizlendiği gerçek Tanrı'nın varlığını ispat etmesi gerektiğine inanıyor. Tanrı'nın bilgisi, dolaysız benlik-bilgisinin dışında, bütün bilgilerin *temeli* ve bütün bilgilerden *daha mutlak* görülüyor. Bu Meditasyonun önemi iki faktöre dayanıyor: birincisi, daha sonra detaylandırılan, açık ve seçik ideaların metodolojik önerisine ve ikincisi Tanrı vardır sonucuna.

Açık ve Seçik İdealar

Descartes İkinci Meditasyon'un argümanı üzerine düşünür ve sorar: beni kendisi hakkında oldukça emin kılan argümanın özelliği nedir? Bunun, argümanı açık ve seçik bir biçimde algılaması olduğunu söyler.

Düşünen bir şey olduğuma eminim... Bilginin bu ilk maddesinde, iddia ettiğim şeyin basitçe açık ve seçik algısı vardır; bu, eğer açık ve seçik bir biçimde algıladığım şey yanlış çıkarsa, maddenin doğruluğu hakkında emin olmama yeterli olmayacaktır. Bu yüzden genel kural olarak, açık ve seçik bir biçimde algıladığım her neyse doğrudur kuralını koyabilirim gibi gözüküyor.

Eğer açık ve seçik olma doğrunun güvenilir işareti ise, o zaman skeptik bataklıktan çıkış için bir patikanın başlangıcındayızdır. Sadece kendi varlığımı ve temel doğamı biliyor olmayacağım. Açık ve seçik idealar prensibinin rehberliğiyle, sadece açık ve seçik ideaları tasvip ederek doğrunun patikasına tutunabilirim. Açıkçası, doğru ya da yanlış olan idealar değil yargılardır. Eğer ideaları oldukları gibi göz önünde bulundursaydım, yani düşüncemin biçimleri olarak, 'neredeyse hata için hiç materyal vermezlerdi'. Ancak, benim başlıca hatam 'bendeki ideaların benim dışımda bulunan şeylere benzediğine ya da uyduğuna kanaat getirmemdir'. Benim hatamın ana kaynağı bazı ideaların benim dışımda olan bazı gerçekliklere denk düştüğü, benzediğine dair aceleci yargımdır. O zaman yanlış yargılarda bulunuyorum. Açık ve seçik idealar prensibi bu hataları önlememde bana yardımcı olabilir. Burada, ileride karşılaşacağımız şeylere dair bir ipucu var: Dördüncü Meditasyon'un konusu olan Descartes'ın hata ve yargı teorisi.

Tanrı

Biri Üçüncü Meditasyon ve diğeri Beşinci Meditasyon olmak üzere, meditasyonlarda Tanrı'nın varoluşu hakkında birbirinden ayrı iki argüman sunulmuştur. İkincisi ileride karşımıza çıkacaktır. Üçüncü Meditasyon'daki argüman ilginçtir fakat belli başlı skolâstik metafiziksel kavramları ve prensipleri kullanır. Burada okuyucu iki problemle karşılaşır. (1) Kavramlar ve prensipler tanıdık değil ve eskidir. Ancak, bazıları ilginç ve önemlidir ve biraz çabayla modern okuyucu tarafından anlaşılabilir. (2) Descartes'ın bu metafiziksel varsayımları ileri sürebiliyor olması açık değildir. Descartes'ın, kesin olanın dışında, her şeyden şüphe duyuyor olması gerekmiyor mu? Bazı okuyucular Descartes'ın kullandığı prensipleri daha şüpheli bulabilirler. Düşünürün Tanrı ideası Tanrı'nın mahlûkunda bıraktığı

bir alamet-i farika olarak tasvir edildiği için Üçüncü Meditasyon'daki argüman 'Alamet-i Farika Argümanı' olarak bilinir.

Sanki çalışmasını mühürleyen zanaatkârın izi gibi, Tanrı'nın bu fikri, beni yaratırken, bana yerleştirmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Tanrı'nın Varlığı için Alamet-i Farika Argümanı

Düşünce, varlığını ispat ettiği aklın mobilyaları üzerine tefekkür ederek başlar. Ben, bazıları için, bazıları dışarıdan gelmiş, bazıları benim tarafımdan icat edilmiş gibi gözüken birçok düşünceye sahibim. İdealar onların 'biçimsel gerçeklikleri' (zihni durumlar gibi) ya da onların 'nesnel gerçeklikleri' (temsili içerik) üzerinden değerlendirilebilir. Bir örnek vermek gerekirse: Bir gazetedeki Yeti fotoğrafı 'biçimsel gerçeklik' cinsinden (mürekkepli, gerçek bir gazete kâğıdı), ya da 'nesnel gerçeklik' cinsinden (Yeti'nin temsili) değerlendirilebilir. Bunun üzerine şu soru sorulabilir: fotoğrafta resmedilen Yeti gerçekten var mı? Descartes'ın terminolojisine göre, soru şudur: Yeti, fotoğrafın nesnesi olması bakımından sahip olduğu 'nesnel gerçekliğe' ek olarak 'biçimsel gerçekliğe' de sahip midir? Günümüzde felsefeciler aynı şekilde tasnif etmeseler bile, Descartes'ın ayrımı hala önemlidir. Felsefeciler şimdi sorabilirler: Yeti var mı? Ya da Yeti sadece kasıtlı nesne mi?

[Konu Dışına Sapış: terminolojiyle ilgili uyarı] Günümüzdeki kullanımıyla 'nesnel' Descartes'ın kullanımıyla neredeyse karşıt anlamlıdır: modern anlamda 'nesnel olarak' bir şey var demek, Descartes'e göre (hemen hemen) 'biçimsel olarak' var demek anlamına geliyor. Biz, bugünlerde, 'Yeti nesnel olarak vardır' dediğimizde, basitçe onun var olduğunu kastediyoruz. Gerçek bir hayvan olarak var olduğunu, insanların halüsinasyonlarının ve kâbuslarının ve fotoğrafik bir sahteciliğin kasıtlı nesnesi olmadığını kastediyoruz. Bu terminoloji değişikliği karışıklığa neden olabilir: ve kendi çalışmanızda, Descartes'ın kullanımını mı ya da modern kullanımı mı takip ettiğinizi belirtmelisiniz.[Sapışın sonu]

Düşünür bu ayrımı Tanrı durumuna uygular. Birçok idealarımın arasından Tanrı'yı sonsuz, sınırsız, her şeye kadir olarak gösteren Tanrı ideasıdır. Bu yüzden Tanrı vardır ki bu Tanrı ideamın 'nesnesi' olarak var olduğu anlamına gelir. Düşünür şu soruyu sorar: İdeamın 'nesnesi' olduğu için nesnel gerçekliğe sahip olan Tanrı, buna ek olarak biçimsel gerçekliğe de sahip midir? Bir diğer deyişle, ideasına sahip olduğum Tanrı benim ideamdan bağımsız olarak var mıdır? Tanrı ideası ya da kavramı, deyim yerindeyse, Tanrı'nın özünü açıklar: Bu

Sınırsız, sonsuz, değişmez, bağımsız, fevkalade zeki, fevkalade kuvvetli ve var olan beni ve her şeyi (var olan ne varsa) yaratan bir töz ideasıdır.

Kavramlarımız üzerinde iyice düşünerek, materyal şeylerin özünü bilebildiğimiz gibi, Tanrı'nın özünü de bilebiliriz. Tanrı'nın özünü bilebiliriz: ancak Tanrı var mı? Kavramımın ya da ideamın nesnesi olan Tanrı'nın 'nesnel' gerçekliğe sahip olduğunu biliyoruz. Ancak Tanrı ayrıca 'biçimsel gerçekliğe' de sahip midir?

Alamet-i Farika Argümanına göre evet. Tanrı vardır. Yalnızca 'nesnel gerçekliğe' sahip olmanın yanında, Tanrı 'biçimsel gerçeklik' olarak da vardır. Sonuç bu olacaktır. Argüman nedir? Düşünür nedensellik üzerine bir soruya odaklanır. Tanrı hakkında sahip olduğum bu ideanın nedeni nedir? Düşünür'e göre, genel bir prensip olarak, etkin ve toplam nedende, en azından, o nedenin sonucunda olduğu kadar bir gerçeklik olması gerektiği açıktır. Bu Cottingham tarafından Yeter Sebep Prensibi olarak sunulmuştur. Bir saat bulduğumuzda, o saatin nedeni, en azından, o saatin kendisi kadar karmaşık olmalıdır. Bu saatin sadece projesini bulduğumuz zaman da geçerlidir. Neden, proje tarafından sunulan saatin gerçekliği

kadar gerçekliğe sahiptir. Şimdi Yeter Sebep Prensibini Tanrı ideasına uygulayalım: Tanrı ideası muazzam derecede yüksek bir nesnel realiteye sahiptir. Bunun nedeni ben olamam: çünkü ben mükemmel, sınırsız, aldanmamış değilim. Tek olası neden Tanrı'nın kendisidir. Tanrı, 'beni yaratırken bu ideayı çalışmasını mühürleyen zanaatkârın işareti olarak benim içime yerleştirdi'.

Düşünür Tanrı vardır diyerek sonuçlandırır. Ayrıca, Tanrı kavramı muazzam derecede mükemmel varlığın da kavramı olduğu için, düşünür gelecek meditasyonların ilerleyişi için çok önemli olan bir sonuca ulaşır: Tanrı vardır ve aldatıcı değildir.

'Tanrı' derken hiçbir kusuru olmayan bütün mükemmelliklerin sahibini kastediyorum. Bundan da çok iyi anlaşılacağı gibi, O aldatıcı olamaz çünkü doğal olarak da anlaşılacağı gibi, bütün sahtekârlıklar ve aldatma bazı kusurlara dayanır.

III. Meditasyon hakkında değerlendirilecek sorular

(1) Descartes, her düşünürün, kendi içinde içkin bir şekilde sahip olduğu Tanrı ideası öncülünü ne kadar iyi destekleyebilmiştir? Bu öncülün, *Meditasyonlar*'ın yayımlandığı dönemde bile, Descartes'la tamamıyla çelişerek, Hobbes tarafından reddedildiğini unutmayın: 'içimizde hiçbir Tanrı ideası yoktur' demiştir.

(2) Descartes'ın 'nesnel gerçeklik' kavramını kullanım şekli ne kadar ikna edicidir? Descartes'i eleştirenlerden biri olan Caterus bunun bir gerçeklik türü bile olmadığını söylemiştir. Muazzam derecede gerçek olmak bir yana, Tanrı ideası –aklın özelliğinden farklı bir şey olarak değerlendirilen– hiçbir gerçekliğe sahip değil. Gerçek olmayan, sadece boş bir etiket olan ve varlığı olmayan bir şeyin nedenini niçin arayayım?

(3) Yeter Sebep Prensibi ikna edici midir? Filozof Mersenne prensibe şu şekilde karşı çıkmıştır:

Gerçekliğin ya da mükemmelliğin daha önce nedende bulunmayan hiçbir ölçüsünün sonuçta var olamayacağını söylüyorsunuz. Ancak, hayattan yoksun olan güneş ve yağmur ve topraktan üreyen sinekleri ve diğer hayvanları ve ayrıca bitkileri görüyoruz.

Mersenne burada Yeter Sebep Prensibine karşı örnek olabilecek adaylar üretiyor: kendiliğinden üreyen hayvanlar ve bitkilerin olasılığı. O zamanlarda ve ondan çok daha sonrasında kadar bazı organizmaların (örneğin sinekler) kendiliğinden üreyebileceğine (örneğin çamur ve çürüyen materyallerden) inanılıyordu. Descartes hayvanların ve bitkilerin gerçekten güneş ve yağmur ve topraktan daha mükemmel olmadıklarını ve eğer öyle ise de, o cansız nedenlerin hayvan ve bitkileri üretmede yeterli olmayacağı şeklinde cevap veriyor. Descartes ile hemfikir olmaya ve Mersenne'ye karşı çıkmaya eğiliminiz olabilir. Güneş ve yağmur ve toprağın hammaddelerine ek olarak, başka bir şeye daha ihtiyaç olduğu şeklinde karşılık vermek isteyebilirsiniz. Bu 'daha mükemmel' varlıkları üretmek için bitki kökleri ve böcek yumurtalarına ihtiyaç vardır: bu durumlarda nedenlerin (ebeveyn organizmaları) sonuçlar (onların yavruları) kadar gerçekliğe sahip olduklarını gösterir. Mersenne'nin kendiliğinden üreme olasılığına dair varsayımının daha sonra (Louis Pasteur tarafından) çürütüldüğü doğrudur ancak buradan Descartes'ın haklı olduğu sonucuna varmak yanlış olacaktır. En son dönem modern okuyucuların hala Mersenne ile aynı fikirde olabileceği bir yan vardır. Evrim teorisine göre, daha az 'mükemmel' varlıklar ('güneş ve yağmur ve toprak'), yeterli zaman verildiği takdirde, gerçekten, daha 'mükemmel' varlıkların (bitkiler, hayvanlar ve bizler) nedenleri olabilirler. Mersenne'nin karşı örnekleri, doğru şekilde yorumlandığı takdirde, iyi örneklerdir. Bilim, evrim teorisini desteklediği sürece,

Mersenne'nin itirazı ile bağdaşır ve Descartes'e çok açık gelen Yeter Sebep Prensibi'ni reddeder.